

“При збереженні досягнутих здобутків та завдяки розробці нових способів ведення мисливського господарства воно займе належне місце в економіці краю...”

Види мисливського господарства в Закарпатті

□ **Людвіг ПОТИШ,**
доцент кафедри зоології біологічного факультету УжНУ,
кандидат біологічних наук

Мисливське господарство на території сучасної Закарпатської області має свою давню історію і значною мірою функціонування та розвиток відбувалися відповідно до законів тих держав, до складу яких ця територія входила. Цю історію можна умовно поділити на три періоди, які відрізнялися один від одного чіткими особливостями власне ведення мисливського господарства.

Період кінця XVII – середина XIX століття

Полювання в Європі вже із середини XVII століття втрачає своє первісне значення, як спосіб існування. Це пов'язано насамперед із зменшенням площ лісів, активним розвитком мануфактур та сільського господарства. До кінця XIX століття полювання змінює своє положення в устрої людини, стає задоволенням і досить дорогим.

На території сучасного Закарпаття мисливство в цей період зосереджене у маєтках землевласників. Тільки у віддалених гірських місцевостях воно залишається способом проживання. Однією з особливостей цього періоду є те, що власниками маєтків більша увага приділяється кількісним показникам мисливських видів тварин, ніж можливості використання лісу як сировини. Кількість дичини задовольняє потреби і на стан мисливської фауни звертається мало уваги. Основною умовою є задоволення потреб власника землі. Охорона фауни має спорадичний характер.

Другою особливістю цього періоду можна вважати чіткий поділ між мисливством у гірській місцевості та на Закарпатській рівнині. Рівнина ще не зазнала меліорації, наявні великі площі боліт, а систематичні паводки роблять Притісянську низовину важкодоступною для людини. У своїй монографії Т. Легоцький (1881) відзначає, що велика кількість населених пунктів була в окремі роки недоступна для збирача податків і тільки в сильні зими до них можна було дістатись. Таким чином, на рівнині широко практикувалось полювання на водо-

плавних птахів, курячих, а острівні дубові ліси забезпечували стабільну кількість косулі, кабана, полювали і на зайця. В гірській місцевості, безумовно, основним видом полювання були копитні. Слід відзначити, що такий чіткий поділ між гірською і рівнинною частинами зберігся й досі, але до початку інтенсивної меліорації рівнина мало в чому поступалася багатством мисливської фауни перед гірською місцевістю, а наявність таких великих водно-болотних угідь, як “Серне Мочар” (Чорний Мочар) та “Багонь” поблизу с. Холмці, відсутність водорегулюючих дамб робить полювання на водно-болотну дичину традиційним для мисливців низовини.

В цей період мисливське господарство активно ведеться тільки щодо копитних, контролюються трофейні якості, проводиться селекційний відстріл, відгодівля тощо.
Кінець XIX століття – середина XX століття

Другий період охоплює незначний по часу відрізок кінця XIX століття до закінчення другої світової війни. Поряд із зростанням народонаселення Закарпаття, інтенсивно освоюється Закарпатська рівнина. Широко проводиться меліорація, випрямляється русло р. Латориця. Будуються водорегулюючі дамби вздовж водотоку р. Тиса, розпочинаються масштабні роботи по осушенню “Серне Мочара”.

Посилення тиску на природні екосистеми знаходить своє відображення і в гірській частині. Насамперед це проявляється в певній переорієнтації ставлення до лісу, як сировини і способу заробітку. Таким чином, рубки лісу, лісозаготівля уже є традиційним способом існування населення гірської місцевості. Наявність великої кількості лісосік поряд із загальною тенденцією зменшення кількості букових пралісів мало для мисливської фауни і ряд позитивних моментів. Рубки сприяли появі пасовищ, що, безумовно, відбилося на стані поголів'я копитних. Як свідчать часописи тих часів, збільшення кількості паші веде, поряд із збільшенням

поголів'я, до зменшення трофейних якостей. Таким чином, в цей період на якість трофеїв звертається особлива увага.

Перша світова війна не могла не позначитися на мисливській фауні та мисливському господарстві. У населення краю зберігається велика кількість зброї, вибухівки. І, як відзначає Владиков у своїй роботі по рибах Підкарпатської Русі, застосування вибухівки сильно шкодить рибним запасам. Цей період можна вважати і початком масового браконьєрства. Відносна стабілізація у веденні мисливського господарства відмічається в період між двома світовими війнами, коли основні мисливські угіддя чітко розділені між великою кількістю землевласників, а законодавча база чітко врегульована, ведеться контроль за станом мисливської фауни, розробляються заходи щодо покращення поголів'я і трофейних якостей. В цей час з'являються і перші товариства мисливців, полювання набуває більш масового характеру, хоч і залишається дорогим задоволенням. Входячи до складу Чехословаччини, Закарпаття підпорядковується законодавству цієї країни і в галузі ведення мисливського господарства. Позитивним моментом є залучення громадськості до вирішення питань мисливства шляхом видання першого і поки що єдиного мисливського журналу Закарпаття “Карпатський мисливець”. Цей журнал висвітлював цілу низку питань, які виникали у мисливців та рибалок, сприяв підвищенню рівня освіти мисливців...

Середина ХХ століття – сучасність

Після закінчення другої світової війни Закарпаття входить до складу Радянського Союзу, де існували свої засади ведення мисливського господарства, передусім спрямовані на масовість. Із зникненням власності на землю право полювання отримують всі громадяни країни. Мисливські угіддя розподіляються між трьома основними користувачами: військовими, колективними господарствами, лісокомбінатами. Таким чином, мисливське господарство ведеться трьома великими структурами, які підпорядковані різним відомствам. І якщо у військовому відомстві для цього створюються мисливські товариства, до складу яких входять тільки військові, то у двох інших власних мисливських товариств немає, а мисливці об'єднані у товариства мисливців та рибалок із чіткою вертикальною структурою. Такий розподіл має свої наслідки. На території воєнних об'єктів мисливське господарство ведеться слабо, крім того, такі організації слабо контролюються, а специфіка відомства не дає можливості відслідковувати плановість ведення господарства в напрямку зростання загальної чисельності мисливської фауни.

Чіткіше можна прослідкувати ведення мисливського господарства на інших територіях, де безумовним лідером у веденні мисливського господарства були лісокомбінати. В цих структурах створюються підрозділи по веденню мисливського господарства, реєстру мисливських угідь. Ведення мисливського господарства має чіткий плановий характер, проводиться регулярна таксація, біотехзаходи. Зростає і кількість мисливців. Загальна тен-

денція масовості знаходить своє відображення у створенні великої кількості первинних осередків мисливців та рибалок, які об'єднані у районні та обласну Раду Українського товариства мисливців та рибалок. До 60-х років у більшості осередків мисливців зберігаються старі традиції, висока культура полювання, немає обмежень у днях полювання в період сезонів.

Різде збільшення чисельності мисливців зумовлює необхідність з однієї сторони удосконалення ведення самого мисливського господарства. Слід зазначити, що тільки в цей період з'являється Шаланківський фазанарій, з метою планового збільшення кількості цього виду мисливської фауни та постійного поповнення угідь, а також велика кількість штучних ставів, мисливських баз. При об'єднанні "Закарпатліс" працює лабораторія мисливського господарства (розташовувалась в с. Кам'яниця), яка займається розробкою та втіленням проектів по розведенню мисливських тварин, можливості інтродукції нових видів. Велика практична робота в цьому напрямку проводиться в мисливському господарстві "Горбок", де основна увага акцентується на можливості акліматизації лані в умовах Закарпаття. Робота цього підрозділу ведеться у тісній співпраці з науковцями біологічного факультету Ужгородського державного університету, виконуються госпдоговірні теми. Вищезгаданою лабораторією розроблялися методи інкубації та розведення форелі з подальшим випуском у природні водойми. В цьому напрямку було досягнуто значних успіхів, а форелеві господарства "Шипот", "Ждимир", "Синяк" та ряд невеликих розплідників на території

області плідно працювали. На жаль, лабораторія мисливського господарства перестала існувати після чергової реорганізації структурних підрозділів "Закарпатлісу", що, на наш погляд, є великою помилкою.

Крім державних структур, мисливське господарство ведеться і в єдиному громадському об'єднанні – Українському товаристві мисливців та рибалок. Безумовно, ця організація не в змозі, насамперед за своєю структурою конкурувати з лісокомбінатами. Масовість та низька дисципліна самих членів УТМР призводять до негативних наслідків. Зростає кількість випадків браконьєрства. Значний вплив на роботу УТМР має і підхід до комплектації керівних органів. Тут працюють переважно відставні військові, які мають недостатні знання у веденні мисливського господарства або взагалі їх не мають, основою для відбору на такі посади є стаж мисливця, а не професійні якості. Різде зростання кількості мисливців у області зумовлює необхідність регулювання і розподіл їх по районах. Таким чином, щоб стати мисливцем, необхідно, крім випробувного терміну, знайти вакансію в тому чи іншому осередку. Негативним тут є те, що "приписані" мисливці мають тільки "паперове" відношення до мисливських угідь, стан мисливської фауни, дотримання правил полювання їх цікавить найменше.

Із 70-х років у Закарпатті відчувається зростання навантаження на мисливські угіддя Ужгородщини, Мукачівщини. Саме тут концентрується основна кількість мисливців. Поряд із зростанням антропогенного пресу це має негативні наслідки на стан мисливської фауни.

Після створення Карпатського біосферного заповідника та інших територій природно-заповідного фонду площа мисливських угідь залишається стабільною, а мисливське господарство ведеться планово, цілеспрямовано. При загальному якісному зростанні показників поголів'я помітні тенденції переважання прагнень досягнути максимальних показників без урахування особливостей біології мисливських тварин. З'являється таке явище, як епізоотії, що, зокрема у Великодоброньському державному заказнику, призвело до масової загибелі кабана, а нерегульований випуск фазана – до збільшення захворювань цього виду дичини. У самому

Шаланківському фазанарії нарощуються потужності інкубатора, а концентрація великої кількості фазана тут призводить до масової загибелі безпосередньо в самому розпліднику.

Після другої світової війни отримало новий поштовх і мисливське собаківництво. Безпосередньо цією роботою займається кінологічний підрозділ УТМР, де ведеться паспортизація мисливських собак, племінні книги тощо. Основними породами мисливських собак, які утримують мисливці, є курцхар, дратхар, угорська лягава, західно-сибірська лайка, сетери, пойнтер. В області сформувалася потужна група по норних собаках, центри розведення яких знаходилися в Мукачеві, Берегові, Ужгороді. Мисливське собаківництво більше розвивається в низинних районах та містах, менше в гірській місцевості.

В цей період Закарпаття було вперше представлено на світовій виставці мисливських трофеїв у Будапешті. Трофеї благородного оленя з Закарпаття склали основу представлених трофеїв Радянським Союзом. Слід відмітити, що всі вони були високо оцінені (золоті медалі), а трофей І. В. Пехньо отримав найвищу нагороду "Гран Прі". Якщо по трофейним якостям благородного оленя Закарпаття безперечний лідер, то трофейні якості козулі бажали б кращого.

До 1996 року мисливське господарство області не зазнавало змін. У кінці 80-х поряд із зростанням загальної кризи економіки загострювались і проблеми мисливського господарства. Інертність УТМР призводить до загального занепаду мисливського господарст-

ва. Зростає конфлікт серед керівництва Облради УТМР та Райрадами.

З виходом постанови Кабінету Міністрів України про затвердження "Положення про мисливське господарство..." розпочалась нова сторінка історії розвитку та функціонування мисливського господарства. На сьогодні, згідно даних обласного управління лісів, загальна площа мисливських угідь області розподілена за типами таким чином:

- лісові - 618,09 тис. га;
- польові - 479,68 тис. га;
- водно-болотні - 12,0 тис. га;
- резервні - 55,15 тис. га.

Загальна кількість мисливців зберігає тенденцію до збільшення і складає близько 7,5 тис. чоловік. При цьому основна їх кількість - близько 75% - проживає в низинних районах, переважно в містах. Нині в області існують, крім УТМР, такі мисливські товариства, як "Лісівник", "Хантер", "Берегуйфолу", "Говерла" та інші. Єдиним органом державного контролю за веденням мисливського господарства на території області є обласне управління лісів.

Гетерогенність ландшафтів Закарпаття зумовлює багатий видовий склад мисливської фауни, загальна кількість якої згідно даних обласного управління лісів, становить 27 видів. Закарпаття багате і на види занесені до Червоної книги України. З мисливської фауни до таких належать борсук, норка євро-

пейська, видра, кіт лісовий, рись, глухар. Більшість перелічених видів утворює в Карпатах ізольовані популяції, що вимагає більш пильної уваги до питань охорони.

Тепер на території Закарпатської області діють чотири лісомисливські господарства - Довжанське, Ясінянське, Усть-Чорнянське та В. Бичківське. Вони й несуть додаткове навантаження по мисливському впорядкуванню лісових угідь.

Згідно даних обласного управління лісів по Закарпатській області станом на 2002 рік налічувалось (голів):

- оленів - 1863;
- козулі - 4516;
- кабанів - 1590;
- зайців - 19588;
- лисиць - 5610;
- вовків - 132;
- куниць - 5364;
- ведмедів - 88;
- лані - 67;
- сірої куріпки - 6138;
- рябчика - 2693;
- тетерука - 193.

Значно вплинули на чисельність мисливських тварин складні погодні умови останнього десятиріччя ХХ століття. Тривалі поєднанні зі складною епізоотичною ситуацією сильно підірвали поголів'я оленя, козулі, кабана. В останні роки спостерігається стала кількість хижаків, а незначні коливання їх чисельності відбуваються як за рахунок відтворення, так і за рахунок іміграції особин із сусідніх областей та країн.

За свою історію мисливське господарство Закарпаття пройшло закономірні етапи розвитку. Маючи значний природний потенціал, ця галузь має широкі перспективи. При збереженні досягнутих в попередні роки здобутків та завдяки розробці нових способів ведення мисливського господарства воно займе належне місце в економіці краю.

